

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A LA
PLAÇA COMERCIAL, 9, C/ DE LA RIBERA, 2 i COMERÇ,
27-29. (BARCELONA)**

CODI MHCB:097/04

Dates de la intervenció: 22 d'abril – 19 de maig de 2004.

27 de maig-18 de juny de 2004.

19 de juliol – 20 d'agost de 2004.

23 d'agost-23 de setembre de 2004.

27 de setembre - 29 d'octubre de 2004.

8 de novembre – 30 de novembre de 2004.

Elisenda Moix Ezquerra

Octubre del 2006

ÍNDEX

1. SITUACIÓ GEOGRÀFICA
2. CONTEXT HISTÒRIC
3. ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS
4. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS
5. MÈTODOLOGIA I DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS.
7. RESULTATS I CONCLUSIONS
8. BIBLIOGRAFIA

DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

PLANIMETRIA

1.- SITUACIÓ GEOGRÀFICA

La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al NW per la serra de Collserola, entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besós. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord-Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besós-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent. De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïnals i el corrent litoral.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El *Pla inclinat*, els *turons arran de mar*, i el *pla de baix*, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins.

2.- CONTEXT HISTÒRIC

El barri de la Ribera ha estat des de l'antiguitat una zona caracteritzada per la seva proximitat al mar. En un primer moment, aquesta zona costanera estava formada per aiguamolls on hi desembocaven nombroses rieres, entre les quals destaca la de Merdançà o riera de Sant Joan, que seguia el curs aproximadament per l'actual Via Laietana i desembocava en una zona molt propera a l'església de Santa Maria del Mar.

Abans de parlar de l'època medieval, que és quan aquesta zona pren una important força, cal esmentar l'ocupació de gran part d'aquest sector en època romana. Es tractaria d'una àrea fora muralles que probablement estaria ocupada per vil·les i on també hi hauria una de les necròpolis de la *Colonia Julia Augusta Faventia Paterna Barcino*.

No és fins a finals del segle X o inicis del segle XI que es comença a ocupar de manera més estable la zona fora muralles, amb l'aparició de nous nuclis de poblament, anomenats *burgs* o *vilanoves*. Un d'aquests nuclis és el conegut amb el nom de Vilanova del Mar, el qual estaria situat a l'entorn del camí que anava des de la porta de la muralla (a l'actual plaça de l'Àngel) fins als entorns de l'església de Santa Maria de les Arenes (998), la qual durant el segle XIV (1329-1383) va patir una important reforma que la transformaria en l'actual Santa Maria del Mar.

A l'est d'aquesta àrea es troben els terrenys que la família Montcada rep, al segle XII, per la seva participació a la conquesta de Tortosa així com l'anomenada rodalia de Corbera, uns sorsals atorgats a aquesta família compresos entre els Puig de les Falzies (Llotja) i el Rec Comtal.

El citat carrer dels Montcada es va urbanitzar a partir de l'any 1418 i el 1509 es va procedir a la seva pavimentació. Mig segle abans s'havia eixamplat als dos extrems (placetes de Montcada i d'en Marcús) per permetre el gir dels passos de les processons del Diumenge de Rams i del Corpus. La seva obertura va significar la unió del barri comercial de la Bòria amb l'antiga Vilanova del Mar.

Entre la rodalia de Corbera i el carrer dels Montcada va néixer l'actual barri de la Ribera.

Fins al segle XIV aquesta zona va creixent des del punt de vista urbanístic, econòmic i social fins a configurar-se com una unitat administrativa, anomenada el Quarter del Mar, i d'altra banda la més poblada de la ciutat. Es constitueix doncs, un barri pescador i mariner que acabarà assimilant les principals funcions portuàries i es convertirà en l'autèntic motor de la ciutat. La importància i alhora la diversitat d'oficis que es concentren en aquest barri de la ciutat, són un reflex d'aquesta activitat casi febril. Segons un fogatge de l'any 1389, el 79% de l'activitat marinera es concentra en el barri, així com també el 57% de les activitats tèxtils i de confecció de la pell i un 44% dels mercaders de la ciutat.

Més endavant, segons un fogatge de l'any 1516 es pot observar una lleugera disminució demogràfica del Quarter de Mar, tot i que encara conserva el protagonisme de la ciutat. Aquesta disminució ve donada en part per la crisi generalitzada del segle XV.

Cal destacar el gran canvi que va patir el barri a començaments del segle XVIII. Després de la Guerra de Successió, l'any 1714 i sota el regnat de Felip V, es decideix construir una fortalesa militar (La Ciutadella), en els terrenys ocupats actualment pel parc de La Ciutadella. La seva construcció i la seva delimitació d'una zona de seguretat al seu voltant, va provocar la destrucció d'una part important del barri, concretament l'àrea situada a ponent de l'església de Santa Maria del Mar. Aquest enderroc es va realitzar entre el mes de juliol de l'any 1715 i finals de l'any 1718 i va comportar una densificació de la resta del barri, així com també un canvi definitiu del traçat del Rec Comtal pel carrer que actualment porta el seu nom.

La Ciutadella, responent al projecte de l'enginyer militar Jorge Próspero de Verboom, va ser concebuda segons el model iniciat per Vauban i imposat a tota Europa. L'estructura del complex es basa en una planta poligonal estrellada amb flancs curvats i 5 baluards (que van ser batejats amb els noms de Rei, Reina Príncep, Don Felipe i Don Fernando). Segons Carreras Candi, el

primer i segons baluard miraven cap a l'interior de la ciutat, amb la que s'hi comunicava per una porta principal. Tota la Ciutadella estava envoltada per un gran fossar i una esplanada d'uns 120 metres d'amplària que la separava de les cases més pròximes.

Moltes de les víctimes del setge de Barcelona del 1714 van ser enterrades a l'antic cementiri de l'església de Santa Maria del Mar, ja anomenat Fossar de les Moreres al segle XVI. Prèviament, el 1700, sobrevolant aquest indret, el virrei de Carles III d'Àustria hi havia construït un passadís que comunicava l'església amb el seu palau. Aquest pont junt amb les botigues bastides l'any 1799 per la Junta d'Obres de la ciutat, van romandre dempeus fins a mitjans dels segle XX.

La següent reforma important la trobem a mitjans del segle XIX, moment en el que es planteja el traçat de nous carrers més amples i rectes, com és el cas del carrer Princesa. És en aquest moment que també s'enderroca la Ciutadella, deixant únicament dempeus la capella militar.

El 1871 l'Ajuntament de Barcelona convocà un concurs de projectes per tal de procedir a l'ordenació del parc, concurs declarat desert dues vegades , per bé que a la segona el jurat mencionà com els millors projectes presentats pel mestre d'obres Josep Fontserè i Mestres i per l'arquitecte italià Carlo Macciachini. Finalment s'encarregà al primer la realització del parc.

L'última gran obra que podem situar en aquest barri és la construcció del mercat del Born entre els anys 1873 i 1876, que respon a un projecte de l'arquitecte Josep Fontserè i Mestres.

3.- ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

Pel que respecta als antecedents arqueològics, són nombroses les intervencions que s'han dut a terme en aquesta zona, i per aquest motiu només esmentem les més destacables:

- *Antic Mercat del Born:* l'any 1998 es van dur a terme uns sondejos a l'interior del mercat del Born. Posteriorment, amb l'excavació íntegra del Mercat arran de les obres de construcció de la Biblioteca Provincial de Barcelona, l'any 2002, es va posar al descobert gran part de l'antiga ciutat medieval i moderna que havia quedat destruïda l'any 1716. L'estat de conservació dels edificis és excepcional, i s'hi poden identificar els usos de la major part dels espais: dos carrers, el rec comtal, el "pont de la carnisseria" i la plaça del mercat. També hi ha una ferreria, amb les quadres per als cavalls dels comerciants a la part posterior, cases de pescadors. (FÀBREGAS, HUERTAS, 2000; ARTIGAS, FERNÁNDEZ 2002)
- *Entorn del Passeig del Born:* Als anys 60, coincidint amb unes obres de restauració de l'església de Santa Maria del Mar es van realitzar uns sondejos a la zona del presbiteri, localitzant-se un total de 110 inhumacions de tipologia diversa (enterraments en àmfora, en caixa de fusta, amb teules...). La cronologia de la necròpolis es situava vers els segles IV-V.
En dues intervencions posteriors, l'any 2001 i 2002, es van posar al descobert restes de la mateixa necròpolis tardorromana que s'estenia des del lloc que avui ocupa l'església de Santa Maria del Mar fins al Mercat del Born, enterraments de cronologia altmedieval. a la Placeta de Montcada i finalment, al Fossar de les Moreres, es va excavar una petita part de la gran fossa on van ser inhumades les víctimes del setge de la ciutat de Barcelona per les tropes de Felip V.

- *Parc de la Ciutadella i entorn:* el juliol de 1989 es realitzaren un conjunt de rases dins el Passeig Central del parc de la Ciutadella. Aquestes obres van posar al descobert una de les portes d'entrada a la Ciutadella i alguns trams de la murada que envoltava la fortificació. Igualment, durant el primer trimestre del 2002 es van realitzar unes obres en els números 38-38 bis i 24-26-28-30 del passeig Picasso que també van comptar amb la supervisió d'un arqueòleg. Posteriorment en aquests solars s'hi feu una excavació arqueològica. A finals d'aquest mateix any es dugueren a terme uns sondejos a uns solars del carrer Comercial núm 25 i del Passeig Picasso núm. 36. En ambdós seguiments es localitzà l'enderroc del barri de la Ribera, destruït al segle XVIII per construir la Ciutadella. L'agost del 2003 es realitzaren unes cates en una parcel·la situada a l'estació de França, al lloc on s'ha d'ubicar la futura Biblioteca Provincial de Catalunya. En aquests sondejos es localitzà part de la muralla de la Ciutadella del segle XVIII. Finalment, l'any 2001 es va realitzar el seguiment d'unes obres al Parc de la Ciutadella que van permetre localitzar estructures relacionades segurament amb l'antic complex militar.

4.- MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS

L'actual intervenció s'ha realitzat en motiu de les obres per a la canalització en rasa de quatre conduccions elèctriques, dues de mitjana i dues d'alta tensió. Afectava un tram de la plaça Comercial, des del passeig del Born fins el carrer de la Ribera, l'encreuament d'aquest, i un petit tram d'aquest mateix carrer fins a l'encreuament amb el carrer Comerç i uns quants metres d'aquest mateix carrer fins a un punt de llum d'un restaurant. La rasa també pujava pel carrer de la Ribera, fins el passeig Picasso i fins davant el pàrking de l'estació de França. Un altre tram afectat és el de la plaça Comercial fins el carrer de la Fusina. El següent tram es localitzava al llarg del passeig Pujades, des de davant l'entrada del parc de la Ciutadella fins el carrer Nàpols. L'últim tram varen ser 45 m de rasa al carrer Comerç, des del núm. 24 fins el núm.8. L'obra fou realitzada per Maessa. S. L. i va ser contractada per FECSA. La intervenció arqueològica es va adjudicar a ATICS S. L., sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Elisenda Moix Ezquerria i amb la supervisió del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de l'Ajuntament de Barcelona. Les obres es varen iniciar el 22 d'abril i van concloure el 30 de novembre del mateix 2004.

L'indret on es va dur a terme l'actuació s'inclou en una Zona d'Interès Arqueològic i d'alt valor històric, és per això que es va fer un exhaustiu control arqueològic, on el principal objectiu era documentar les possibles restes patrimonials i nivells estratigràfics conservats, així com també avaluar la importància de les restes arqueològiques amb la finalitat de protegir-les, aplicant el mínim impacte sobre les possibles estructures antigues que poguessin resultar afectades.

5.- METODOLOGIA I DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

Per tal d'aconseguir els objectius marcats, cal seguir una metodologia sistemàtica i adequada. La que s'ha realitzat en aquesta intervenció s'inspira en el mètode de registre utilitzat per E.C.Harris i per A.Carandini (Harris,1979; Carandini,1981). Es tracta de registrar objectivament els elements construïts i estrats que s'identifiquen (tant els que es conserven en alçat com els que es descobreixen en el subsòl), realitzant una numeració correlativa d'aquests, sota el nom d' "Unitat Estratigràfica" (U.E.) que individualitza els uns dels altres. Cada U.E. es registra en una fitxa on s'indica: la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, la situació en les plantes i seccions i la posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb les quals es relaciona.

Aquest mètode inclou la realització de material gràfic, compost per les plantes, alçats, seccions i un aixecament topogràfic de totes les estructures descobertes. Cal esmentar també, el tractament que donem al material que ens apareix durant els treballs d'excavació. En primer lloc, es renta amb aigua i cada peça es sigla, per tal de deixar constància del seu lloc de procedència (codi del jaciment, any i U.E a la que pertany). I en segon lloc, les peces preferents, és a dir, aquelles que tenen forma o una decoració prou important, es dibuixen i reben un número, per tal de que quedin individualitzades. Finalment, s'adjunta el material fotogràfic imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

El sistema de treball utilitzat va ser l'habitual en aquest tipus d'intervencions i va combinar l'excavació mecànica de rases amb una retroexcavadora-giratòria, amb l'excavació manual. L'actuació arqueològica es va centrar, d'una banda, en el control visual de la realització de la rasa per part del personal de l'obra i, de l'altra, en l'excavació manual per part de la direcció tècnica quan les característiques de la terra extreta o l'aparició d'estructures construïdes així ho exigien.

El projecte de l'obra consta de l'excavació d'una rasa de 140 metres de longitud total, 0,30-0,50 m d'amplada i una fondària de 0,80-1 m.

Les obres es varen iniciar a la plaça Comercial, a l'alçada del núm.9. Cal fer esment que quan es va començar el control arqueològic ja s'havien excavat varis sondeigs per tal de localitzar les entrades i sortides existents dels serveis urbans que farceixen el subsòl de Barcelona. No es varen apreciar estructures als perfils dels sondeigs, de manera que es pot afirmar la inexistència de restes arqueològiques en aquests trams ja excavats i sense control arqueològic.

RASA 1:

L'excavació de la rasa en tot el què és la plaça Comercial en direcció sud-est, és a dir fins el creuament amb el C/ de la Ribera, es va fer amb una retroexcavadora-giratòria, amb una pala de 0,30 m, i a una distància, respecte la façana dels habitatges, d'un metre i mig. La seqüència estratigràfica al llarg d'aquest tram de la rasa, que és de 61 m, es va repetir de manera uniforme. En primer lloc es van aixecar amb l'ajut del pic i del martell pneumàtic els 0,4 m de gruix del paviment de rajoles (de 0,40 m per 0,40 m) (U.E. 100) de gres que configuren el carrer, en segon lloc es va extreure el llit de formigó (U.E. 101) d'uns 0,60 m que es trobava a sota de la U.E. 100 per sustentar el paviment, i per últim un estrat de sauló (U.E. 102) de 0,40 m de potència que s'utilitza normalment en el subsòl urbà per tapar i protegir serveis de llum, gas, aigua, etc., com fou en aquest cas, ja que a una profunditat de 0,90 m respecte el nivell d'ús actual, es va detectar un cable d'alta tensió. Finalment, i en el darrer tram de la rasa, a 1 m de distància respecte l'encreuament amb el carrer de la Ribera, es va localitzar una estructura de planta quadrangular (U.E. 103), situada en una direcció nord/sud respecte la que tenia la rasa, amb unes mesures de 1,10 m en sentit longitudinal i només 0,60 m d'amplada visibles ja que el perfil nord-est no es veia degut que la rasa només tenia aquesta amplada, tot i que es creu que aquesta estructura seria més gran. La U.E. 103 estava feta amb maons massissos de 0,30 per 0,15, i 3,5 cm de gruix i lligats

amb ciment i es trobava a una cota de 0,40 m respecte el nivell de circulació; l'obra utilitzada en la construcció feia pensar en una estructura d'època contemporània (mitjans del segle XX) que hauria tingut la funció d'arqueta en un moment passat però que ara estaria inutilitzada.

Cal dir, que mentre aquest tram (descriu anteriorment) s'estava excavant amb la retroexcavadora, hi havia dos obrers que de manera manual estaven obrint la tirada que quedava just davant el mercat del Born, i que es localitzaria en l'extrem sud-oest del passeig del Born. La rasa, en aquest punt en concret, tindria forma de creu. Un cop extret el paviment (U.E. 100), s'observà que aquí el formigó (U.E.101) tenia una major potència, uns 0,60 m, i per sota d'aquest sortia un estrat arqueològic format per argila (U.E. 104) de color marró molt compactada amb restes de fragments de material constructiu, morter de calç molt desfet, algunes pedres de mesura petita i mitjana, i per últim restes de material ceràmic modern. Es pot afirmar que aquest estrat gairebé només es localitza en aquest punt de la rasa, a una fondària d'uns 0,65 m fins els 0,90 m de la cota final i respecte la cota d'ús actual. La finalitat de l'obertura en forma de creu fou perquè s'hagué de localitzar un transformador de corrent, ubicat en una cata que presentava unes mesures força grans: 2 m per 2 m per 1,80 m de fondària. Les tasques d'excavació foren una mica lentes, en part degut a les escasses dimensions de la rasa, i en part per la quantitat de tubs d'antics serveis urbans totalment obsolets que s'anaven detectant.

Foto 1. Vista general dels treballs excavació de la Rasa 1.
Foto feta des del sud-oest.

Foto 2. Vista dels treballs realitzats a la
Rasa 1. Foto feta des del sud.

RASA 2:

El següent tram que es va excavar fou l'encreuament del carrer de la Ribera. El procediment fou el mateix, tot i que en aquest cas amb el martell de la retroexcavadora es va picar l'asfalt (U.E. 200) que tenia una potència de 7 cm, després es va extreure una capa gruixuda (15 cm) de formigó (U.E. 210), a sota es va trobar sauló (U.E. 202) que indicava que en el perfil sud-est hi havia un servei urbà; finalment, a una cota de 0,50 m respecte el nivell actual de circulació va aparèixer un estrat arqueològic similar a la U.E. 104, és a dir de color marró (U.E. 204), de consistència dura, amb restes de morter trinxat de tonalitat blanquinosa i restes de material constructiu, però amb la diferència que en aquesta capa no s'observà cap fragment ceràmic. Pel què fa a les estructures, un cop exhumada la U.E. 204, va aparèixer un mur (U.E. 203) format per carreus de grans dimensions lligats entre ells amb morter de calç blanc. Tenia una longitud de 0,5 m, una amplada de 1,9 m i una alçada de 0,42 m el punt més alt.

Posteriorment a aquesta troballa es va continuar obrint la rasa a l'encreuament amb el carrer Comerç i part d'aquest carrer, fins el número 29. L'estratigrafia no canvia gaire, les rajoles de la vorera fan 8 cm de gruix, la seva preparació 10 cm i el reompliment de sauló barrejat amb argila, té una potència de 0,7 m de profunditat. La rasa amida uns 0,4 m d'amplada i 26 m de llargada.

Foto 3. Vista general del mur 203 trobat a la Rasa 2 el C/ de la Ribera.

Foto 4. Detall del perfil nord-oest del mur 203.

RASA 3:

El següent tram que van obrir fou el carrer de la Ribera. Des de la cantonada amb el carrer Comerç fins la cantonada amb el carrer Passeig Picasso, i des d'aquest, a la cantonada amb Marquès de l'Argentera. Tampoc es va documentar cap estructura o estrat amb interès arqueològic. És una zona on antigament ja s'hi havien col·locat una important quantitat de serveis urbans i per tant l'estratigrafia el subsòl en aquesta zona està totalment remoguda.

Foto 5. Vista general del Mercat del Born i de la Rasa 3.
Foto feta des del sud.

Foto 6. Vista general de la retroexcavadora realitzant els treballs d'excavació de la Rasa 3. Foto feta des del sud.

RASA 4:

Es va continuar obrint la rasa pel Passeig Picasso, per davant l'entrada del Parc de la Ciutadella, fins a l'encreuament amb Passeig de Circumval·lació i d'aquí fins davant el pàrking del costat de l'Estació de França (Avinguda del Marquès de l'Argentera). Es varen obrir tres metres de rasa en direcció sud-oest i es van localitzar les restes d'un mur (U.E. 407) associat a tres paviments (U.E. 408, U.E. 409, U.E. 410). El mur es va localitzar a una cota de 6,3 m s.n.m. Estava format per pedres petites i mitjanes barrejades amb morter de calç, la cara vista presenta unes feixes imitant grans carreus ("tècnica d'encintar") fetes amb morter de calç i allisades posteriorment. La cara interna del mur presenta pedres grans intercalant-se amb maons de 0,03 m de gruix, lligats amb morter de calç. El mur té 0,6 m d'amplada, una longitud que és la mateixa que l'amplada de la rasa, 0,8 m, i una alçada de 0,72 m. També es va descobrir tres paviments associats al mur. Sembla ser que són diferents reparacions ja que es troben sobreposats i sense que sembli que hi hagi gaire espai cronològic entre l'un i l'altre. El més antic (U.E. 410) està a una cota de 5,43 m s.n.m. i està format per grans blocs de pedra (similar a les llambordes) lligats entre ells amb morter de matriu sorrenca i en una part sembla que s'hagi fet una reparació amb fragments de maons mal posats lligats amb morter de calç. El següent paviment (U.E. 409) té una potència de 10 cm i està fet amb pedra piconada i per sota una preparació de morter de calç blanc barrejat amb pedretes i teules, tot el conjunt molt uniforme. La terra piconada és de color gris i de poca potència. El paviment més modern localitzat (U.E. 408) també està format per terra piconada de color gris, molt endurit i força pla, amb restes de mica i morter de calç. El mur no està cobert per cap estrat, mentre que els paviments estan coberts per l'estrat de runa (U.E. 406). No cal dir que les restes trobades no es varen desmuntar i es va procedir a conservar-les, si més no es varen cobrir amb una tela protectora (geotèxtil) per tal de que els cables que es varen col·locar no malmetessin l'estructura i els paviments.

L'estratigrafia d'aquesta rasa és la següent: 0,03 m d'asfalt (U.E. 400), les antigues llambordes de la vorera (U.E. 401) fan 0,17 m; a 0,2 m sortia morter

de calç barrejat amb sorra (U.E. 402) de 14 cm de potència, a 0,37 m respecte la cota de circulació restes de formigó (U.E. 403), després una capa de sorres (U.E. 404) fines amb restes de morter de calç i pedretes molt petites, de consistència molt solta (6,04 m s.n.m.). La següent capa (U.E. 405) té 20 cm de potència i està composta per argila molt dura i comprimida, amb restes de morter de calç i algun fragment ceràmic (5,84 m s.n.m.). Per sota d'aquesta, es localitza la última capa (U.E. 406) formada per restes d'enderroc d'algun mur com grans blocs de pedra i maons massissos amb restes de morter de calç, aquesta runa es troba a una cota de (5,7 m s.n.m.).

En el següent tram de rasa fins a l'entrada del pàrking de l'estació de França no es va fer cap troballa, doncs feia poc que s'havia fet una altra rasa per canalitzar algun altre servei.

Foto 7. Vista dels treballs realitzats amb una bob-cat al Passeig Picasso, davant del Parc de la Ciutadella.

Foto 8. Vista de la planta del mur (U.E 407) trobat a la Rasa 4.

Foto 9. Perfil nord-est del mur 407.

Foto 10. Perfil sud-oest del mur 407.

Foto 11. Detall del paviment U.E 410.

Foto 12. Detall dels paviments U.E. 410 i U.E. 411.

Foto 13. Vista general dels paviments.

Foto 14. Vista del mur i dels paviments protegits amb geotèxtil.

RASA 5:

Rasa situada a la Plaça Comercial, just on es va començar la rasa 1, en el encreuament amb el Passeig del Born. Aquesta rasa es va obrir fins l'encreuament amb el carrer de la Fusina i després es van fer algunes cates al carrer Princesa.

Davant el núm. 6 de la Plaça Comercial i sota dos cables es va documentar la presència d'un paviment (U.E. 505), força diferent als anteriors descoberts, sense material arqueològic, ni restes d'una estructura amb el qual es pogués relacionar. La rasa en aquest tram té una amplada de 30 cm i una profunditat d'entre 90 cm i 1 m. El paviment està fet amb totxos massissos, teules fragmentades i pedretes petites, tots aquests elements lligats entre ells amb morter de calç. També es va procedir a la conservació d'aquest paviment utilitzant el sistema anteriorment descrit. La rasa es va obrir fins el núm. 1 de la Plaça Comercial, cantonada amb el carrer de la Fusina. Els resultats en aquest tram foren negatius, doncs la profunditat de la rasa només arribà sobre els serveis ja existents. També es feren cates (0,6 m x 2,2 m x 0,9 m) al llarg del carrer Princesa (davant números 57 i 61) per localitzar les arquetes i connectar directament els tubs.

Foto 15. Vista general de la Rasa 5.
Foto feta des del nord-oest.

Foto 16. Vista dels treballs de la Rasa 5.
Foto feta des del nord-oest.

Foto 17. Vista general del paviment 505 trobat a la Rasa 5.

Foto 18. Detall del paviment 505. Foto feta des del sud-oest.

RASA 6:

Rasa que es localitza a l'entrada del parc de la Ciutadella, situada davant del Passeig Lluís Companys, fa l'encreuament del Passeig de Pujades, travessa el carrer Roger de Flor i continua pel passeig fins a la cantonada del carrer Nàpols.

Aquesta rasa es va excavar de manera manual en el tram situat al passeig Pujades per la banda on es situen les vivendes i els comerços. El tram que es localitza davant l'entrada del Parc de la Ciutadella i l'encreuament del Passeig Pujades es va fer amb una giratòria. La rasa presenta unes mesures d'entre 0,5 m i 0,6 m i una fondària de 0.9 m. L'estratigrafia en tot aquest tram de la rasa 6 és molt similar als anteriorment descrits de les rases. Es varen trobar molts serveis tapats amb la capa de sauló (U.E. 602) que és el reompliment que es troba en major quantitat, moltes vegades barrejat amb teules d'època moderna.

Foto 19. Vista general dels treballs realitzats a la Rasa 6, davant l'entrada del Parc de la Ciutadella, al Passeig de Pujades. Foto feta des del nord oest.

Foto 20. Vista general de la Rasa 6.
Foto feta des de l'oest.

Foto 21. Vista dels treballs realitzats a la Rasa 6.

RASA 7:

Rasa localitzada al carrer Comerç, des del núm. 24 fins el núm. 8. La rasa fa uns 45 m de longitud, 0,4 m d'amplada per 0,7 m. de profunditat. S'excavà de manera manual i es localitzaren infinitat de serveis, així com les arrels dels arbres del carrer. El farciment de la rasa és un estrat d'enderroc del segle XVIII (argila de consistència solta amb restes de fragments de ceràmica, de morter, de maons massissos, etc.) tot i que cobreix una línia de llum i els cables d'una farola, així que està força remenat i no és fiable l'estratigrafia en aquest punt. Es varen localitzar dues clavegueres (U.E. 703 i U.E. 704) fetes amb pedres grans, d'entre 25 i 30 cm, posades de costat, de tres en tres i lligades entre elles amb un morter de calç de color gris. Tampoc hi ha material associat, però tal i com presentaven la manufactura semblarien clavegueres fetes i utilitzades en el segle XIX. No va caldre desmuntar-les doncs la direcció de l'obra va decidir buscar una alternativa.

Foto 22. Vista dels treballs per aixecar paviment de la Rasa 7.

Foto 23. Detall de la Rasa 7. Foto feta des de l'oest.

7. RESULTATS I CONCLUSIONS

En primer lloc cal dir que els resultats d'aquesta intervenció són del tot fragmentaris ja que es tracta d'una excavació preventiva de caràcter molt localitzat i parcial.

Els resultats d'aquesta intervenció arqueològica han estat la localització parcial de dos murs i quatre paviments. L'escassetat de material i de nivells arqueològics associats a les estructures no ha fet possible atorgar una datació molt concisa a les restes trobades. Basant-se en la informació disponible a les fonts documentals es pot deduir que aquestes restes formaven part del conjunt urbanístic de l'antic barri de La Ribera, enderrocats entre el 1715 i 1718.

El mur (U.E. 203) trobat al carrer de la Ribera podria estar relacionat o formar part de l'antic traçat del barri de la Ribera i en conseqüència que fos un mur que continués la mateixa línia de façana del carrer Bonaire, que en aquest punt fou enderrocats, i que se sap de la seva existència a l'altra banda del mercat del Born, a tocar del passeig Picasso, gràcies a unes excavacions dutes a terme recentment.

El mur (U.E. 407) i els paviments (U.E. 408, U.E. 409, U.E. 410) localitzats durant l'excavació de la rasa 4, fan pensar en que formessin part d'alguna vivenda, el mur (seria el de façana), i del carrer, els paviments.

Del paviment (U.E. 505), tampoc el trobem associat a cap estrat arqueològic i presenta una manufactura força moderna, però a la vegada molt destrallera.

Per últim esmentar les dues clavegueres (U.E. 703 i U.E. 704) que, possiblement daten del segle XIX, tot i que altra vegada, la manca de material associat no ens permet afinar millor la seva cronologia.

8. BIBLIOGRAFIA

- AADD. (1992): “La ciutat a través del temps. Cartografia històrica” Història de Barcelona, Índex, Barcelona.
- ARTIGUES P.LI.; FERNÁNDEZ, A.(2002): *Memoria de la intervención arqueológica en el “Antic Mercat del Born” de Barcelona. Noviembre 2001-abril 2002.* Arxiu del Servei d’Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria de tràmit inèdita.
- BANKS, P. (1992): “L’estructura urbana de Barcelona, 714-1300”, AADD: Història de Barcelona 2. La formació de la Barcelona Medieval, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- BARRASETAS, E.; HUERTAS, J. (1994): Memòria arqueològica de l’Antic Mercat del Born. Arxiu del Servei d’Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- CALPENA, D. (2003): Memòria conjunta de les intervencions a l’entorn del Passeig del Born (c/Sombrerers, Fossar de les Moreres i Placeta de Montcada) i Plaça del Fossar de les Moreres, Ciutat Vella (Barcelona) Arxiu del Servei d’Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- CARANDINI, Andrea (1977): *Historias en la tierra. Manual de excavación arqueológica.* Crítica. Barcelona.
- CARRERAS I CANDI, F. (1909): “La ciutat de Barcelona” Geografia General de Catalunya, vol. III. Barcelona.
- DURAN I SANPERE, A. (1972): “La ciutat al llarg de les seves muralles. Viatge entorn de la darrera muralla” Barcelona i la seva Història, vol. I. Barcelona.
- FÀBREGAS, M.; HUERTAS, J. (1998): Memòria Arqueològica de l’Antic Mercat del Born. Arxiu del Servei d’Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.

- FARRÉ, R.; SERRÀ, D. (1991): Memòria de l'excavació a la Plaça Comercial. Inèdita.
- FLORENSA FERRER, A. (1962): "Evolución de Barcelona en la Baja Edad Media". Cuadernos de arqueología e historia de la ciudad, III. Barcelona.
- GARCIA I ESPUCHE, A. (1986): Espai i societat a la Barcelona preindustrial. Barcelona. Edicions 62, Barcelona.
- GUÀRDIA, M.; GARCIA ESPUCHE, A. 1992: "Estructura urbana", AADD: Història de Barcelona 4. Barcelona dins la Catalunya Moderna (s. XVI-XVIII), Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- HARRIS, Edward C. (1981): *Principios de estratigrafía arqueológica*. Crítica. Barcelona.
- MEDINA, E. (2003): Memòria de la intervenció arqueològica a la Plaça de les Olles 2, passatge Palau 8. Ciutat Vella (Barcelona), Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- MESTRE, J. (1997): "Les divisions político-administratives de la ciutat de Barcelona", AADD: Els barris de Barcelona. Volum I. Ciutat Vella i Eixample, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, pp. 12-23.
- MESTRE, J. (dir.) (1999): Diccionari d'història de Catalunya arqueològica preventiva efectuada a dos solars del Passeig Picasso (Barcelona), inèdita.
- SANPERE I MIQUEL, S. (1890): La Rodalia de Corbera, 2 vol. Barcelona.
- SANPERE I MIQUEL, S. (1905): Los terrenos de la Ciudadela. Barcelona.
- SUAU I LLEAL, L. (2002): Memòria de la intervenció arqueològica efectuada a dos solars del Passeig Picasso (Barcelona), Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- TRAVESSET, A. (2003): Memòria conjunta tècnica de les intervencions següents: C/ Pujades i c/ Wellington, Entorn del Parc de la Ciutadella, C/ Almogàvers i Passeig Lluís Companys (Barcelona). Arxiu del Servei

- d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.

8. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

Fig. 1. Vista àerea de la zona d'estudi.

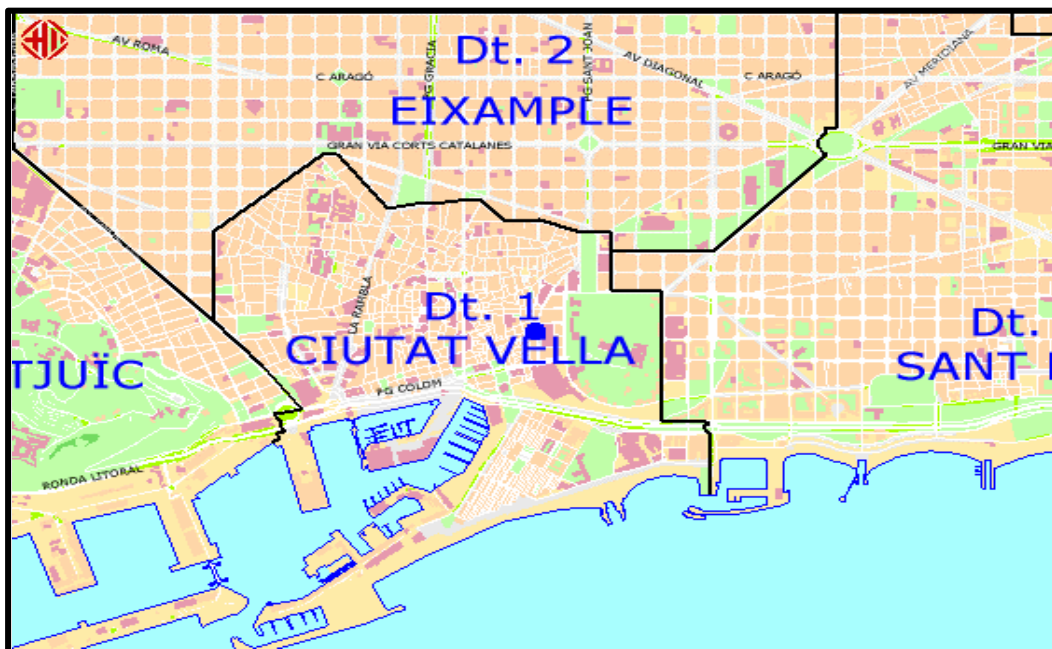
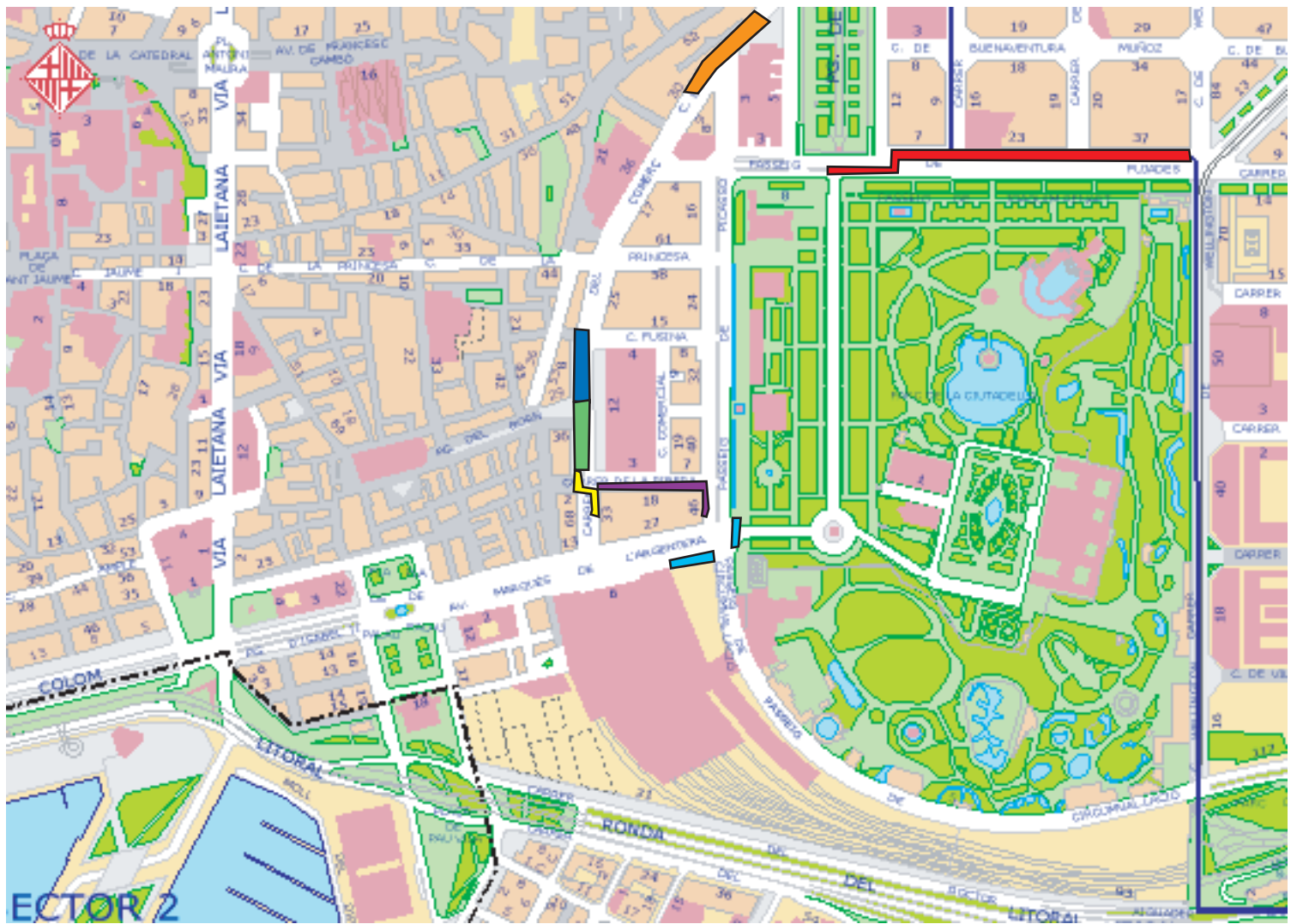

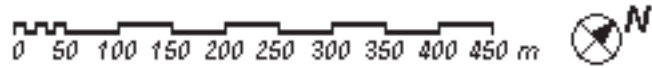
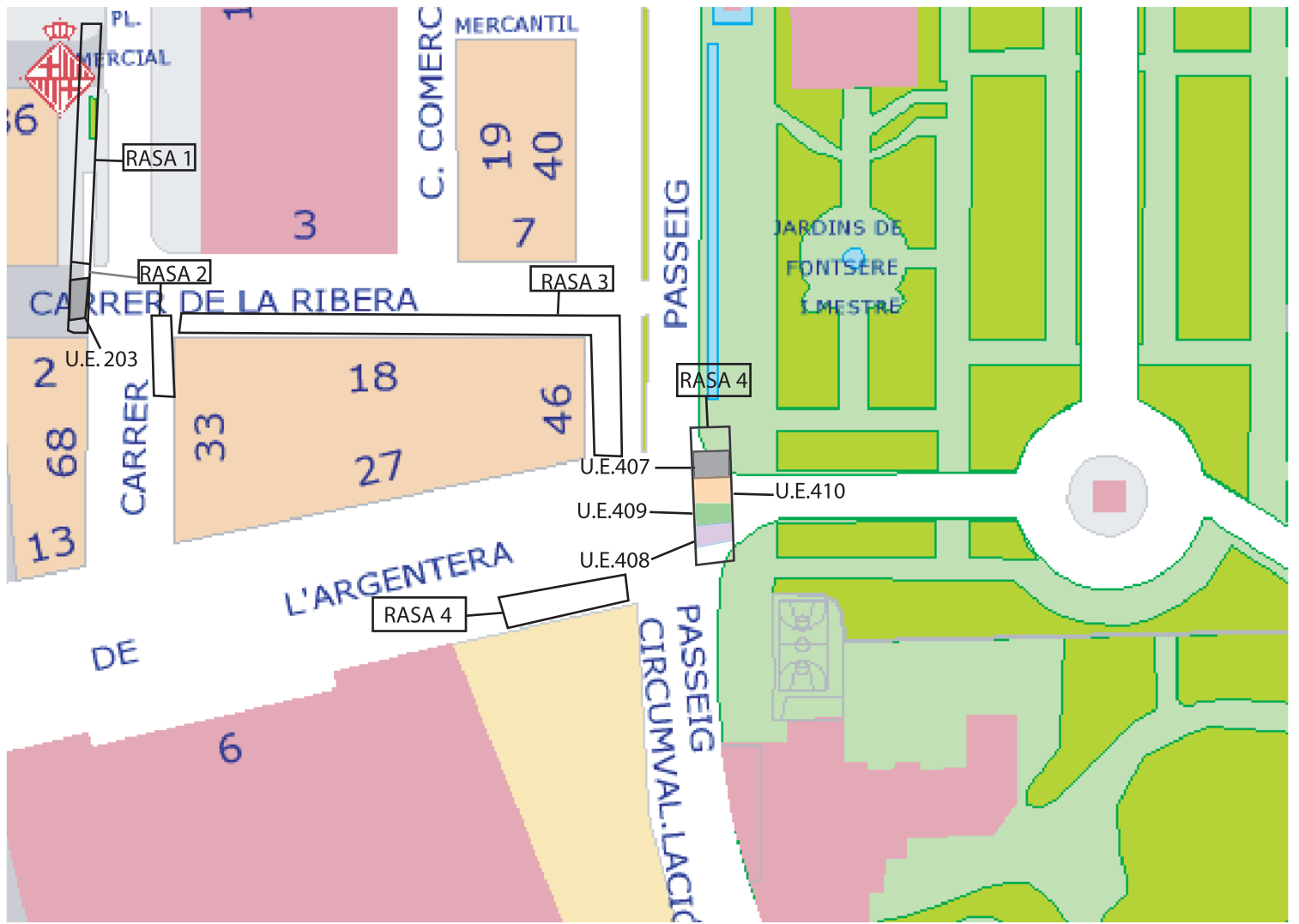

Fig. 2. Situació del districte 1 de Ciutat Vella en el planell de la ciutat de Barcelona.

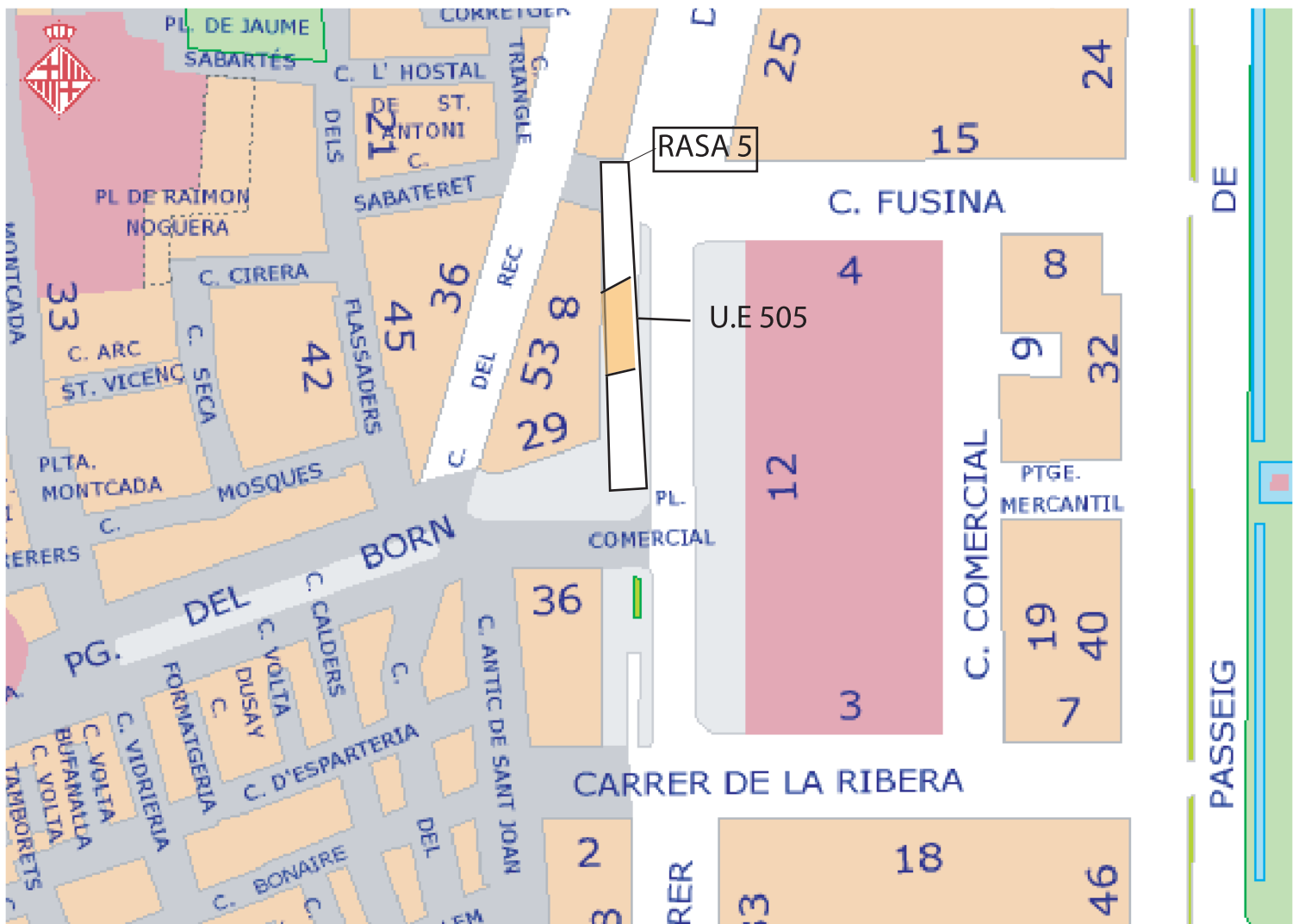

Plànol 1. Situació de totes les rases excavades en el plànol general del barri de la Ribera.

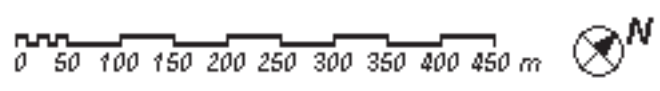
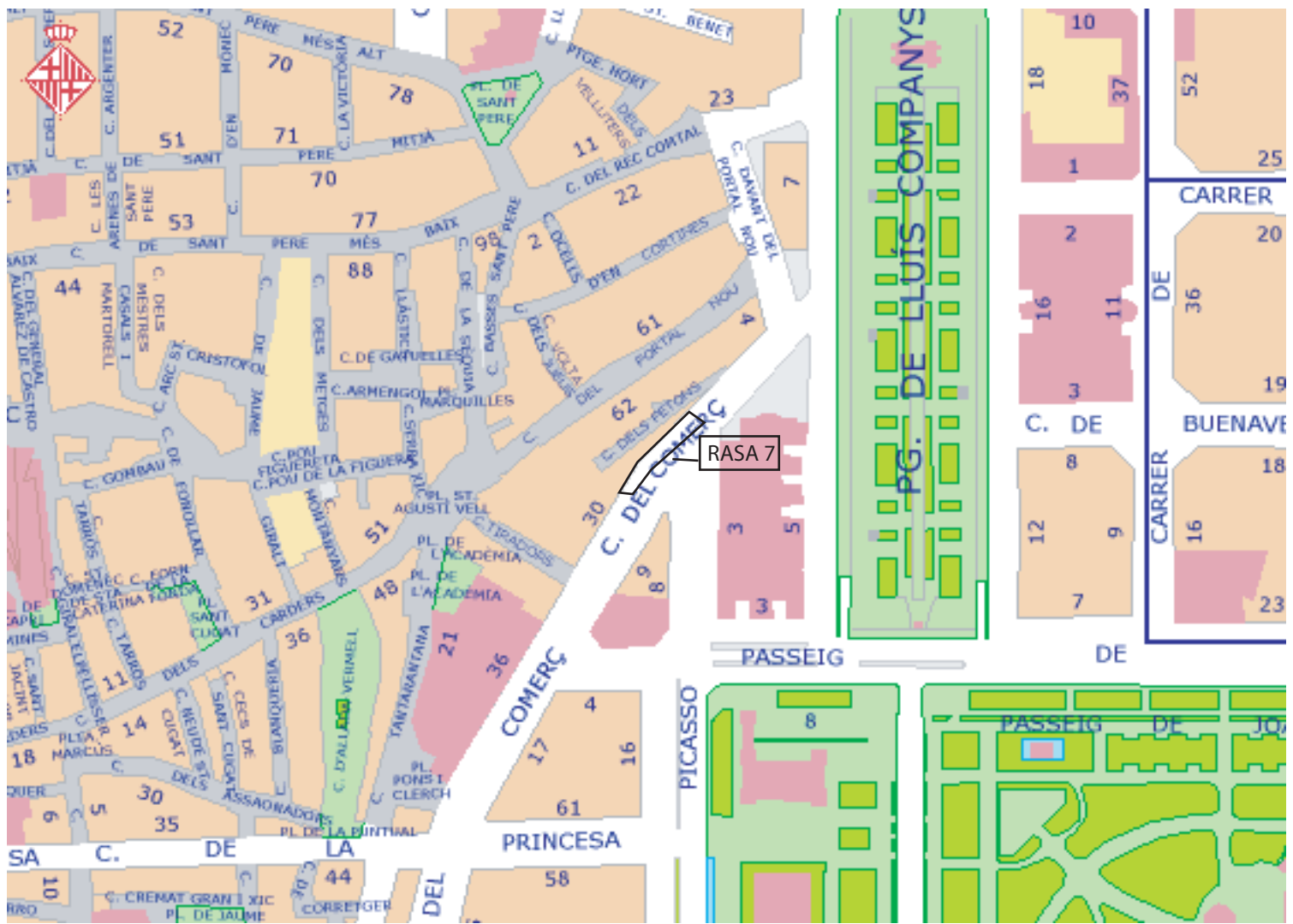
	RASA 1		RASA 4
	RASA 2		RASA 5
	RASA 3		RASA 6
			RASA 7

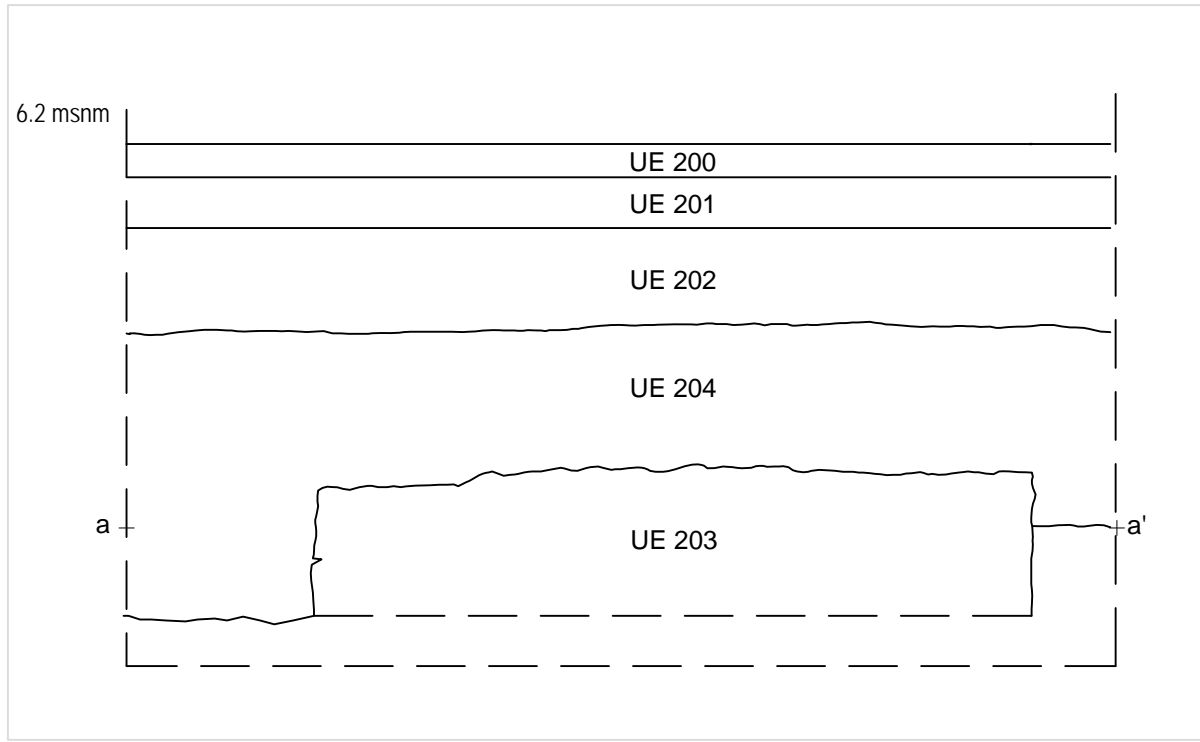
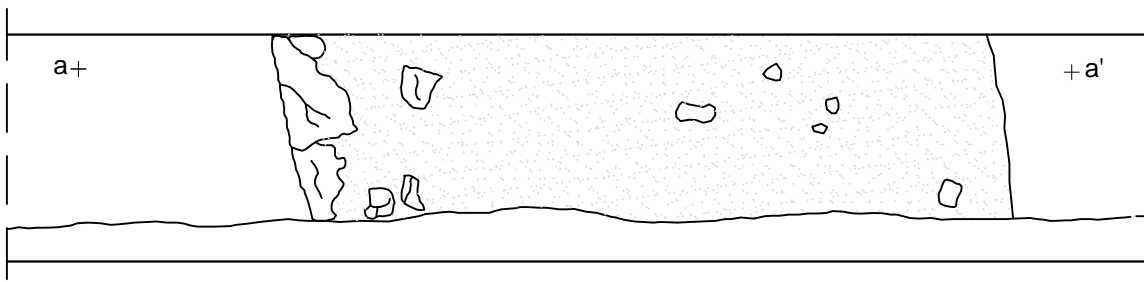
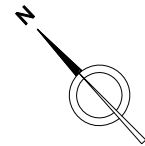
El Pla d'Ordenació Urbanística Municipal (MUP) de l'Àrea 14 (MUP-4 7) i l'AV-4 (4) i 141

Plànol 3. Situació de la Rasa 5 i el paviment amb U.E 505 excavades en el plànol del barri de la Ribera.

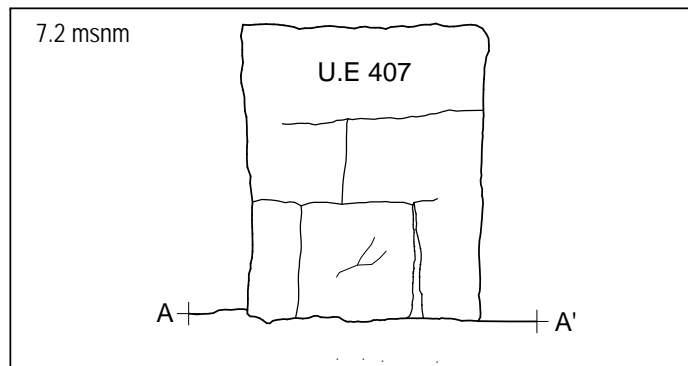
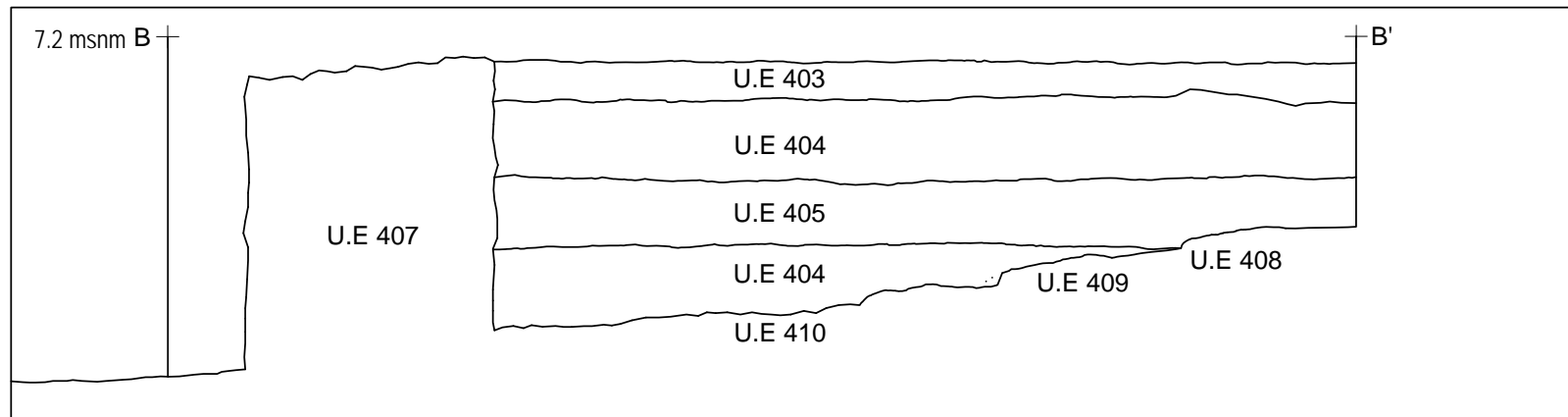
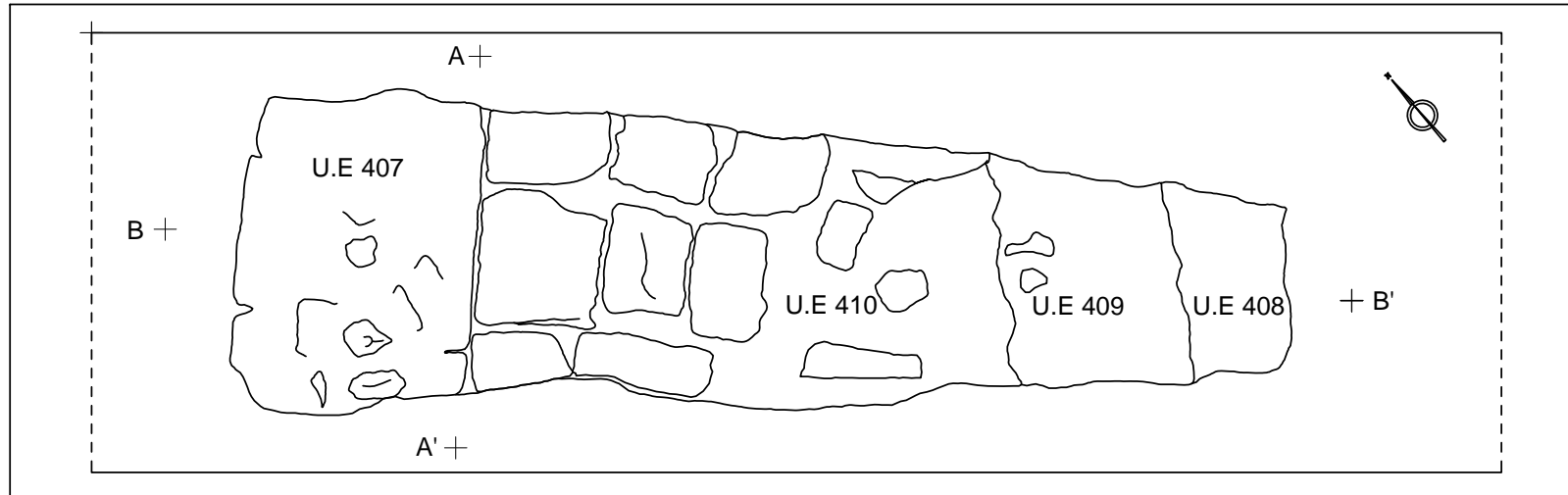

Plànol 4. Situació de la Rasa 7 (C/ Comerç 24-8).

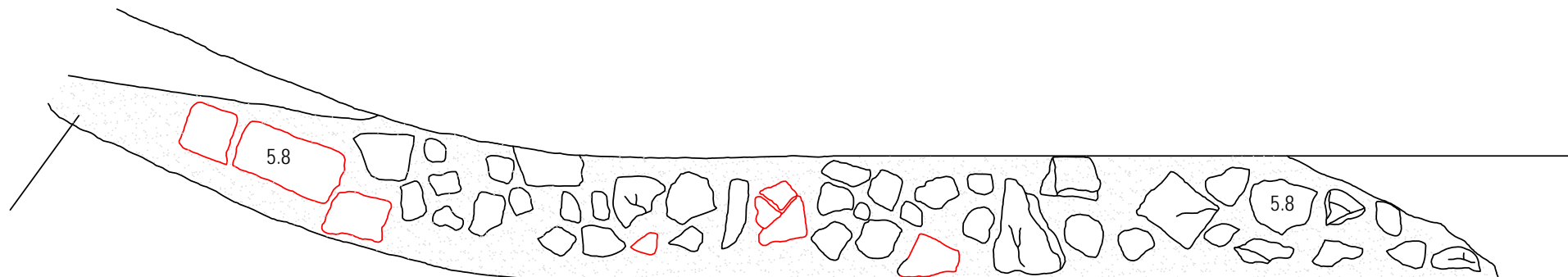

Excavació: Intervenció arqueològica realitzada a la Pl. Comercial 9 / Ribera 2 / Comerç 27-29 (Barcelona) Codi MHCB: 097/04		ESCALES: 1:20 Original DIN A-4		0 1 M		Nº de plànol: 01	
ARQUEÒLEG: Elisenda Moix		PLANIMETRIA: Elisenda Moix		Nom: Planta i secció del mur UE 203 (Rasa 2)		Data: Desembre 2006	

	Morter de calç
	Material constructiu